

Uluyurd Hərəkatı – Azərbaycan uğrunda mübarizə

Soylu Atalı: Ürəyinizdə Günəş olsun, istəkli yurddaşlarımız!

Bu gün növbəti bir mövzuya açıqlama gətirəcəyik. Bu mövzu “Uluyurd Hərəkatı” ilə bağlıdır. “Uluyurd Hərəkatı və çoxpartiyalılıq”. Biz öz istəyimizi təqdim eləyirik – Vahid Hərəkat yaranmalıdır. Niyə Vahid Hərəkat yaranmalıdır? Niyə çoxpartiyalılığı biz qəbul eləmirik? “Uluyurd Hərəkatı” nə deməkdir, onun prinsipləri nədir? Bu gün biz bunlara münasibət bildirəcəyik. Bizim gördüyümüz işlər, düşüncələrimiz, dilə gətirdiklərimiz əslində çox qlobal məsələlərdir. Bunun sabahı var. Bizim işimizin bir cəhətidir bu. Bu mərhələ əsasən maarifçilik xəttinə söykənir: – Azərbaycanın həm mahiyyəti, həm köklü problemləri, dünəni, bu günü, sabahı – bizi düşündürən yön və ona yanaşdığımız ölçü, meyar. Biz burada “Fəlakətlərimizdən dərs götürək” rubrikası altında sözumüzü deyirik. Bütün bu işlərin hamısı Yurdumuzda böyük ruhani addımlar atmış Asif Atanın başladığı əməlin davamıdır. O Ölçünü həm öyrənirik, özümləşdiririk, həm də öyrədirik. Asif Atanın “Sədaqət” kitabında deyilir: **“Ata Bilənləri yetişməlidir, Ata Tədqiqat Evi yaranmalıdır”**. Bu da o deməkdir ki, həyatımızın bütün istiqamətləri bu meyarla müəyyənliyini tapmalıdır. Çünki bu meyar yeganə meyardır ki, əvvəldən axıra qədər millidir, insanidir, bəşəridir. Burada heç bir qıraq təsirin qatqısı yoxdur. Biz qəti əminik ki, təkcə bizim xalqın deyil, bütövlükdə dünyanın halında, nizamında bu bir yenilikdir. Onun gələcəyi üçün bu, ciddi bir addımdır. Ciddi bir başlanğıcdır. Bu başlanğıcı başlayan var və onun davamı var. İndi mən qayıdıram mövzumuzun üzərinə. “Uluyurd Hərəkatı”nın mənşəyi ilə bağlı bir neçə kəlmə söz deyək. Əvvəla, “Uluyurd Hərəkatı” ideyası Asif Atanın özü tərəfindən ortaya qoyulubdur. Asif Ata öz sağlığında qəti bir əminliklə bildirirdi ki, Yurdumuzda “Milli Azadlıq Hərəkatı” başlamalıdır. Bu Hərəkat Ruhani əsaslara söykənməlidir. Bu Hərəkat bütün xalqı əhatə eləməlidir. Və bu Hərəkat ictimai-siyasi təsirləri özündə birləşdirməlidir. Bir var Ruhani Hərəkat, – Asif Atanın Mütləqə İnam Ocağı, əlbəttə, siyasət Ocağın işi deyil. Ocaq daim siyasətə ruhani müdaxilələr edir – təhlil edir, dəyərləndirir. Onun yanlışını, doğrusunu qiymətləndirir. Doğrusunu bu mənada ki, bugünkü həyat, bugünkü gedişat, bugünkü dünya əsasən siyasətlə nizamlanır. Biz istəsək də, istəməsək də. Və söz yox ki, ruhaniyyət nə qədər vacib olsa da, ruhaniyyət nə qədər yeganə olsa da, düzgün, doğru meyar olsa da, birdən-birə hər şeyin üstündən xətt çəkmək mümkün deyil. Daha doğrusu gerçəkliyi bir qırağa qoyub ona göz yummaq mümkün deyil. Bu səbəbdən də, istər-istəməz bir Hərəkat olmalıdır ki, o, dediyimiz kimi, ictimai-siyasi gedişatı, nizamı özündə birləşdirsin. Bunu da “Uluyurd Hərəkatı” adlandırıb Asif Ata. O, ilk dəfə bu söhbəti Abil Ulusoya deyib. O vaxtlar, hələ 90-cı illərdə məhz Abil bəyə təklif eləyib ki, “Uluyurd Hərəkatı” yaranmalıdır. Və sənin gücün çatar ki, çiyini bura verəsən. Niyə? Çünki o dövrlərdə də Asif Atanın sözünə söykənən, onu qəbul eləyən insanlar ya Ocaqda olurdular, ya da Ocaqdan kənarında az sayda adamlar olurdu. Onların da içərisində əlbəttə, müəyyən potensiya görə bilirdisə, Ata onu dilə gətirirdi.

Uluyurd Hərəkatı o taylı-bu taylı Azərbaycanı əhatə eləməlidir. Hərəkat yalnız Quzey Azərbaycana şamil olunmur. Azərbaycan deyəndə biz onu tam götürürük, bütöv götürürük. Onu tam götürməsək, ümumiyyətlə Azərbaycanı, Azərbaycançılığı dərk eləmək mümkün deyil. Azərbaycanı bütöv, vahid götürəndə onu dərk eləmək mümkündür. Başlanğıcda bu ideyanı sərgiləyərkən Ata deyirdi ki, bilmirəm bu partiyamı olacaq, ya partiyadan fərqli bir şeymi olacaq, amma məzmunca partiyadan artıq bir şey olmalıdır. Ancaq sonra, qərara gəldi ki, Hərəkat olmalıdır. Partiya səviyyəsində irəliləmək mümkün deyil. Partiya səviyyəsində Vətən yaratmaq mümkün deyil. Partiya çox məhduddur. Çox dardır. Partiya balaca bir qəlibdir. Partiya balaca bir qəlib olmaqla yanaşı, balaca qəliblərin içərisində olur. Bu səbəbdən də partiyaçılıqdan yüksək bir hadisədir Uluyurd Hərəkatı. Uluyurd Hərəkatının əsas məqsədi, bu gün standart ölçülərə söykənən, standart ölçüləri əsas götürən ictimai-siyasi təşkilatların nizamnamələrində, proqramlarında olduğu kimi Dünyəvi Demokratiya uğrunda mübarizə deyil, məhz Milli Azadlıq uğrunda mübarizədir, məhz **Azərbaycan uğrunda mübarizədir**. Azərbaycan uğrunda mübarizə

üstəgəl Azadlıq uğrunda mübarizə. Azadlıq uğrunda mübarizə isə daha geniş anlamdadır. Uluyurd Hərəkatı ümumtürk səviyyəsində də bərqərar ola bilər. Yəni bütövlükdə türk etnosunun azadlığı məsələlərini qapsaya bilər. Amma onun fəaliyyət dairəsi hələlik Azərbaycan üçün nəzərdə tutulub. Təsir dairələri zaman-zaman genişlənmə bilər.

“Uluyurd” ideyası özünün bəlli prinsipləri ilə gündəmə gəlir. Asif Ata o prinsipləri müəyyən eləyib və o prinsiplər aşağıdakılardır: I. Tayfaçılıqla mübarizə. II. Etnik Bölücülüklə mübarizə. III. Dinçiliklə mübarizə. IV. Özgəçiliklə mübarizə. Özgəçiliyə daxildir: Qərbçilik, Rusçuluq və b.k. Yəni o izmlər ki, var, o izmlər bəşəri mənə daşımır, onlar antibəşəridir, antimillidir, xalqlara qarşı yönəlir, insanlığa qarşı yönəlir, bəli, onlar özgəçilikdir. Özgəçiliklə qəti və ardıcıl mübarizə aparılmadan Azadlığa çatmaq mümkün deyil. Və sonuncu prinsip, V bənd, – Azərbaycanın Siyasi Bərpası. Bölünmüş Azərbaycanın vahid bir qüdrətə çevrilməsi, vahid bir dövlətə çevrilməsi. Bunlar “Uluyurd”un prinsipləridir. Bu prinsipləri bənd-bənd açacağıq, münasibət bildirəcəyik.

Abil Ulusoy: Günaydın, istəkli yurddaşlarımız.

Soylu bəy Uluyurd Hərəkatı və onun prinsipləri haqqında məlumat verdi. Asif Atanın Uluyurd ideyası haqqında əsas məqamlara toxundu. 90-cı illər Azərbaycanda ictimai-siyasi hadisələrin gedişində fəal iştirak eləyən adamlardan biri kimi aşağıdakıları demək istəyirdim, – bu məsələylə əlaqədar olaraq. Sovet dönmənin son illərində bütün keçmiş SSRİ coğrafiyasında tarixi olan respublikalarda, yəni bugünkü 15 müstəqil dövlətdə ictimai-siyasi yöndə hərəkatlar yaranmağa başladı. Və bunlar müəyyən mübarizələr aparırdılar. Təbii ki, həmin dövrdə cəmiyyətin verdiyi imkanlar daxilində. Asif Ata mənimlə söhbətində deyirdi ki, icazəli döyüşlə məşğul olurlar. O vaxt arxivdən bir sənəd əlimə keçmişdi. Azərbaycan Respublikasının Xalq Komissarları sovetindən Dadaş Bünyadzadənin də imzası var idi orda. Mən gördüm ki, Azərbaycanda təkə kommunist partiyası deyil, başqa ictimai-siyasi qurumların da yaradılmasına icazə verilirdi. Ancaq qanunda təsbit olunsa da, təbii ki, gerçəklikdə buna icazə verilə bilməzdi. Bu, SSRİ üçün xaosa gətirib çıxara bilərdi. Ancaq hər halda bu, qanunda təsbit olunmuşdu, bir maddə kimi var idi. SSRİ dağıldıqdan sonra müstəqilləşən respublikaların ərazilərində o proseslərin davamı kimi həm milli yöndə, həm sosial-demokrat, həm də liberal-demokrat yönündə yaranan ictimai-siyasi təşkilatlardan, partiyalardan başqa, “Azərbaycan Xalq Cəbhəsi” adlı bir hərəkat da yarandı. Hərəkatın məramnaməsində Azərbaycanın bütövlüyü nəzərdə tutulmamışdı. Burda vahid Azərbaycandan söhbət getmirdi. Ekologiyayla bağlı maddələr ortaya qoyulmuşdu, iqtisadiyyatla bağlı məqamlar var idi və həmin məqamları işləyən adamlar milliyyətə qeyri-türklər idi. Ekologiya bölümünü ruslar, iqtisadiyyat bölümünü bugünkü dövlət müşaviri Vahid Axundov işləmişdi. Çox yumşaq bir məram idi. Bəlkə də həmin dövrdə bundan artıq ola da bilməzdi. Mən bunu nəyə görə misal gətirdim? Bu gün “Azərbaycan Xalq Cəbhəsi” adlı bir partiya fəaliyyət göstərir. “Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Hərəkatı”nın qalıqları üzərində. Yəni AXC liderlərindən umacaq təbii ki, o qədər ola bilərdi. Bundan artıq ola bilməzdi. Hər şeydə məqsəd əsasdır. Ata deyirdi ki, “Uluyurd” Azərbaycanı ictimai-siyasi cəhətdən təsdiq eləməlidir. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Hərəkatı və ondan sonra yaranmış partiyaların heç biri Azərbaycanın ictimai-siyasi yöndən təsdiqinə çalışmırdılar. Qarşıya qoyulmuş məqsəd ali məqsəd deyildi, adi məqsəd idi. O vaxtkı Ali sovetdə siyasi partiyalar haqqında qanun hədsiz dərəcədə yumşaq bir şəkildə qəbul olunmuşdu. Bu qanun icazə vermirdi ki, Azərbaycanın köklü problemlərini siyasi partiyalar qaldırınsınlar. Sonradan siyasi partiyalar haqqında qanuna əlavə və dəyişikliklər elədilər. Əlavə və dəyişikliklər də icazə vermədi ki, Azərbaycan cəmiyyətində məşğul olan ictimai-siyasi təşkilatlar, konkret olaraq siyasi partiyalar Azərbaycanın köklü məsələlərini qaldıra bilsinlər. Onlara müəyyən həddə qədər icazə verilmişdir. Və həmin icazə çərçivəsində də fəaliyyət göstərirdilər. “Uluyurd”la Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Hərəkatı, “Uluyurd”la digər partiyalar arasında həm məqsəd baxımından, həm prinsiplər baxımından yerdən-göyə qədər fərqlər var. İstiqamət tamamilə başqadır. “Uluyurd”un istəyi Azərbaycandır.

İlk dəfə Ata deyəndə ki, Uluyurd adında partiya olmalıdır, bunun ilkin məramnaməsini yazdım və Ataya göstərdim. Ata əvvəl bununla razılaşmışdı. Amma sonradan, bayaq Soylu bəyin

qeyd elədiyi kimi dedi ki, yox, bizim istəyimizdən azdır. Bizim istəyimizlə uyğun gəlmir bunlar. Hərəkət olmalıdır. Mən də Ataya dedim ki, heç kəs bunu qeydiyyatdan keçirməz. Ata dedi ki, lazım da deyil. Soylu bəy bayaq prinsipləri bir-bir sadaladı. Kiməsə elə görünər ki, Azərbaycanda Tayfaçılıq yoxdur. Yaxud bəlkə azdır, heç onunla mübarizə eləməyə dəyməz. Ya da Etnik Bölücülük. Mən Ataya sual vermişdim ki, dinçiliklə mübarizə, bəlkə bu, ruhani mübarizədir. Ata dedi ki, ruhani mübarizə olsa da, həm də siyasi mübarizədir. Dinçiliklə mütləq şəkildə mübarizə aparmaq lazımdır. Bizim yurdumuzda dinçiliklə mübarizə eləmədən Uluyurd prinsipləri baş tutmaz. Beş prinsipin beşi də gərəkli olduğu üçün qeyd olunubdur.

Bizim o dövrdə mübarizə yoldaşlarımızın həvəsləri Qərbbə tərəf yönəlmişdi. AXC-nin aparıcı liderlərinin hamısı elə bilirdilər ki, Qərbin, Avropanın bura gəlişi, oturuşması Azərbaycanın bütün köklü problemlərini həll eləyəcəkdir. Əslində onlar köklü problemlər haqqında heç fikirləşmirdilər də. Sadəcə bu onların düşüncə tərzidi. Zaman keçdikcə gördük ki, onlar o fikirlərində qaldılar. Ancaq Azərbaycanın heç bir köklü problemi həll olunmur. Qərbin burda oturuşmasına qətiyyətlə imkan vermək olmazdı...

Bəs niyə “Uluyurd”? Asif Ata başqa ad da verə bilərdi. Ad bu dərəcədəmi önəmli idi? Atanın gözləntiləri vardı. Güney Azərbaycanda müstəqil “Uluyurd Hərəkəti” yaranacaqdır. Yaranmış “Uluyurd Hərəkəti” Quzeyə gərək olacaqdır və Azərbaycanın problemlərinin həllində sanballı sözü Güney Azərbaycan deyəcəkdir. Baxmayaraq ki, Ata əvvəl Quzey Azərbaycanda “Uluyurd Hərəkəti”nin yaranmağını istəyirdi. Amma Atanın ən böyük umacağı Güney Azərbaycandandır. Asif Ata elə-belə deməmişdi ki, siyasi xilasımız Güney Azərbaycandır. Azərbaycanın bütövlüyü uğrunda mübarizədə əsas rol Güney Azərbaycana aiddir. Zaman keçdikcə görəcəyik ki, Atanın fikirləri nəyə görə özünü doğrultdu. Soylu bəy mətbuatda yazmışdı ki, əslində Qərb Azərbaycana əvvəl millətçiliyi “göstərdi”, sonra demokratiyanı gətirdi. Ona görə, siyasi meydanda olanların mütləq əksəriyyəti millətçi yox, demokrat oldular. Və Azərbaycanda millətçilik baş tutmadı. Azərbaycanda milli yöndən nələr arzulanırdısa, hamısının üstündən xətt çəkirdi. Ona görə “Uluyurd”un önəmi getdikcə qabarmağa başladı. “Uluyurd” prinsiplərindən kənarında Azərbaycanın problemləri həll olunmayacaq.

Asif Ata dünyada baş verən ictimai-siyasi prosesləri izləyirdi. Təkcə ruhaniyyətlə məşğul olmurdu. Deyirdi neyləyəsən ki, siyasət var. Neyləyəsən ki, Azərbaycanın bu cür ağır siyasi problemləri var. Ata heç nədən bu prinsipləri müəyyənləşdirməmişdi. Həmin prinsipləri müəyyənləşdirmək üçün uzun müddət fikirləşmişdi. Hesab edirdi ki, Uluyurd Hərəkətinin bu prinsiplərlə fəaliyyət göstərməsi, ümumiyyətlə, Hərəkətin bu prinsiplər əsasında qurulması əslində Azərbaycanın qurulması olacaqdır. Azərbaycanın düşdüyü bəlalardan xilas olacaqdır. Azərbaycan onda dünyada sayılan, seçilən, ləyaqətli bir dövlət olacaqdır, – bizim istədiyimiz şəkildə.

Soylu Atalı: Çox gözəl. İndi ki, üzünü tutmusan Güneyə, deyirsən Ata israrla istəyirdi ki, Güney Azərbaycan bu işin, bu yükün altına girsin. Ağşın qardaşımız fiziki mənada Güneyi təmsil eləyir, onu dinləyək.

Ağşın Ağkəmərlili: Çox sağ olun. Bu gün Azərbaycanın ciddi problemləri bizi təkrar bir araya gətirdi. Siz bu məsələlərin incəliklərinə toxundunuz. Eyni halda Asif Atanın “Uluyurd Aqibəti – Bütöv Azərbaycan” kitabı bu məsələyə daha artıq aydınlıq gətirib. Mən öz söhbətlərimlə sizin dediklərinizin hamısına qatılıram. Təbiidir ki, Azərbaycan tay qanadlı uça bilməz. Quzey Güneysiz, Güney də Quzeysiz Azərbaycan sayıla bilməz. Siz yaxşı bilirsiniz ki, xalqların istəklərinə, tələblərinə uyğun yaratdığı hökumətlərdə, dövlətlərdə olduğu kimi, bizdə də XX əsrin əvvəllərində şəraitə uyğun şəkildə müəyyən addımlar atıldı. Səttarxan Hərəkətindən sonra Xiyabani Hərəkəti nəticəsində 1920-ci ildə neçə aylıq bir Azərbaycan hökuməti yaratmağa təşəbbüs göstərildi. Və 40-cı illərdə də Pişəvəri Hərəkəti o hərəkətin davamı kimi oldu. Ancaq sizin də vurğuladığımız kimi onlar qurula bilmədi. Bunun da əsas səbəblərindən biri o idi ki, burada özgə amillərin təsiri güclü idi. Qalıcı ola bilməmələrinin bir səbəbi o idi ki, müəyyən prinsipləri ortaya qoya bilməmişdilər. Məsələnin ictimai-siyasi tərəfini köklü dəyərləndirə

bilmədiklərinə görə məsələ köklü həll oluna bilməmişdi. Üzdən, şəraitə uyğun bir səviyyədə həllinə çalışılmışdı. Məsələnin kökü yüzillərə dayanır. Güney Azərbaycanda ən böyük problemlərdən biri, istər milli hökumət, istər Pişəvəri, istərsə də, Xiyabani hökuməti bunlara toxunmaq cəsarətini tapa bilmədi. Bu da doğru təhlilin olmamağından irəli gəlirdi. Həm də dediyim kimi, yad əllərin bu mübarizələrə təsiri vardı. Hər hansı hökumətlə bağlı müəyyən bir tutarlı ideologiyayı gündəmə gətirə bilməməkdən doğan problemlər vardı. Üstəgəl ərəbçilik məsələsi min ildən artıq Güney Azərbaycanda və İran adlanan bu ərazidə hərtərəfli irticaçı mahiyyətini göstərmiş və göstərməkdədir. Eyni halda farsçılıq məsələsi. Farsçılıqda aldadıcı məqamların nəticəsində və bizim üzdənirəq alimlərimizin dinə meyil və təşəbbüs göstərmələrinin nəticəsində yaranan problemlərimiz. İrançılıq məsələsi yüzillərə dayanan bir məsələdir. İstər-istəməz bu üç məsələ çox köklü məsələlər idi. Asif Ataya qədər bu məsələləri kökdən araşdırmaq, kökdən təhlil etmək, kökdən düşünmək və onların yerinə nəşə vermək cəsarəti, hünəri kimsədə görünməmişdi. Biz bununla heç bir şəxsiyyətimizin üstündən xətt çəkmirik, faktı deyirik. Gərək heç bir məsələdə özümüzü aldatmayaq.

Pəhləvi rejimindən qabaq min il, min iki yüz il İran tarixində pis-yaxşı türk dövlətləri olub. Türk hakimləri iqtidarda olublar. Ancaq İrançılıq məsələsi onların idarəçiliyinin kökündə dayanıb. Üstəgəl farsçılıq məsələsi. Bunların fəsadlarını bizim ədəbiyyatımızda da, mədəniyyətimizdə də görmək olur. Yalnız Şah İsmayıl Xətəidə vəziyyət dəyişmişdi. Azərbaycan türkcəsini dövlət dili kimi gündəmə gətirmək və ictimai həyatda türkləşdirmə siyasəti aparmaq onun üstünlüyü idi. Ondan qabaqkı və sonrakı dövrlərdə biz görürük ki, farsçılıq, İrançılıq ciddi təsirə malik olub. Nəticə etibarilə biz hazırda problemlərlə üz-üzəyik. Bu gün Güney Azərbaycanda farsçılıq açıq şəkildə yeridilir. Quzeydə də bunun əlamətləri getdikcə artır. Bundan başqa, Quzeydə Rusçuluq, yaxud Avropaçılıq, Qərbçilik əsas götürülür. Ona görə də, burada səsləndirilən “Uluyurd” prinsipləri mənimçün sevindirici bir hal yaradır: – Tayfaçılıqla, Etnikçiliklə, Dinçiliklə, Özgəçiliklə mübarizə aparmaq. Çünki bizim Yolumuzun əsas mahiyyəti bundan irəli gəlir. Bu mahiyyətin varlığında Bütövləşmə durur. Əgər biz bu sədləri aşıb, bu mərhələləri keçməsək, Bütövləşməyə yetə bilməyəcəyik. Yaranan tarixi imkanlarımızdan da gələcəkdə tutarlı istifadə edə bilməyəcəyik. Atalarımızın, babalarımızın elədikləri səhvləri həmişə təkrar edəcəyik. Nəticədə yenə də irəli getmək əvəzinə geri oturacağıq. Şübhəsiz ki, zaman keçdikcə, bu bizim üçün daha çətin olur. Əgər XX əsrin əvvəlində hər hansı bir məsələni nisbətən rahatlıqla həll etmək olardısı, bu gün, XXI əsrin əvvəlində bunu etmək daha çətin olur. Çünki məsələ bundadır ki, əgər biz bu gün yüz il bundan qabaqkı səhvimizi başa düşürüksə və bunun fərqi oluruqsa, düşməni də yatdır, o, bizdən qat-qat irəlidir. Bəzən Qərb süni olaraq bizə hansısa bir nəsnəni verir, sonra mərhələ-mərhələ bizdən geri götürür, – çox dəfə artıqlaması ilə. Geri götürdüyündə yaranan vəziyyətdən bəlli olur ki, kiminsə oyunağına çevrilmişik. Bilərəkdən, ya bilmərəkdən onların istəklərini həyata keçirmişik. Ancaq bu səhvlərə yol verməmək üçün Yolumuzun əsas tələbi Millətləşməkdir. Bu gün millətləşməkdən ötrü çox tutarlı dəyərlərimiz, imkanlarımız vardır. Bu imkanların əsasında mədəniyyətimiz durur, dilimiz durur, kultürümüz durur, adət-ənənəmiz durur. Biz milli tariximizin varlığına, tariximizdə olan şəxsiyyətlərə söykənərək millətləşmək yolunda əsas addımları ata bilərik. Sözümlərin canı bundan ibarətdir ki, əgər biz millət kimi ortaya çıxa bilməsək, dövlətləşməyimizin heç bir anlamı olmayacaqdır. Əgər bir dövlət kimi ortaya çıxa bilməsək, şübhəsiz ki, bütövləşməyimizin də anlamı olmayacaqdır. Bu gün biz bu təcrübəyə əsaslanıb müəyyən səhvləri həll eləyə bilməsək, gələcəkdə xalqımızın da, övladlarımızın da qarşısında suçlu olacağıq. Şübhəsiz ki, onların həll etmək imkanı bizim qədər olmayacaq. Biz bu gün çox imkanlara malik olmuşuq və özümüzü müəyyən sınaqlardan çıxartmışıq. Ancaq gələcək nəsil bunu necə bacaracaqdır? Bunu demək çətinidir. Nəticə etibarilə, sözümlərin canı, “Uluyurd Hərəkatı”nın prinsipləri bizim üçün ciddi mübarizə şansıdır. Dəfələrlə vurğuladığım kimi, Asif Ata bizim neçə minillik tariximizin sintezidir. O, tariximizin acısını, kədərini, sevincini, sevgisini gətirib müəyyən prinsiplərin əsasında gündəmə çıxardı. Müəyyən prinsiplərin əsasında həllini ortaya qoyubdur. Biz belə mövqeyə yetmişkə, qəti əminəm ki, məsələni həll etmək qabiliyyətində olacağıq. Üstəgəl, biz müəyyən təhlillərimizi gündəmə gətirməliyik.

Avropadan təhlillərimiz olmalıdır. Öz xalqımızdan təhlil olmalıdır. Hətta rayon-rayon, şəhər-şəhər, kənd-kənd özünəməxsus olan ictimai-siyasi mövqelərdən təhlilimiz olmalıdır. Ən nəhayət, Soylu bəyin dediyi kimi “Ata Bilənləri” yetişməlidir. Başqa sözlə desək, kadrlar hazırlanmalıdır. Bunlar olmasa işlərimiz çətin alınar.

Soylu Atalı: “Uluyurd”un prinsiplərinin adını çəkdik, beş prinsipinin. İndi bu prinsiplər haqqında bəzi açıqlamalar edəcəyik. Atanın bu məsələlərlə bağlı dedikəri var. Ağşın bəyin vurğuladığı kimi, “Uluyurd Aqibəti – Bütöv Azərbaycan” kitabı çap olundu, ərsəyə gətirildi. Orda Ata Güneylə bağlı, dövlətçiliklə bağlı, adını çəkdiyimiz prinsiplərlə bağlı ciddi, hərtərəfli ideya səviyyəsində münasibət bildirib. Biz də bunları özümüzəməxsus dilə gətirəcəyik. Bəli, ideyanın yaranması çox böyük bir başlanğıcdır. Və hesab edirik ki, bu başlanğıcdan sonra başlayır hər şey. Ağşın bəy vurğulayır ki, tarixi şəxsiyyətlərimizin ideya cəsarətləri olmadı. Filan şeylə mübarizə aparmağa özlərində yetərli güc tapa bilmədilər və s. Deməli, onda olmayan hal indi var. Yəni bir vaxtlar fəallıq vardı, Söz yox idi, ideya yox idi. İndi İdeya var, Söz var, hələlik fəallıq yoxdur. Ancaq birinci əsasdır. İdeya varsa, o öz fəalını, öz daşıyıcısını, öz mübarizini, belə deyək ki, kadrını gətirəcək, yaradacaq, böyüdəcək.

Bəli, iş nədən başlayırsa, artıq o var. İnsan vardı, amma nə edəcəyini bilmirdi. Amma nə etmək lazım olduğu var, insan da yaranacaq. Bax, ciddi məsələdir bu.

Mən qayıdıram indi o prinsiplərə – Tayfaçılıqla mübarizə. Nə deməkdir Tayfaçılıq? Nə deməkdir Tayfaçılıqla mübarizə? Asif Ata həmişə vurğulayırdı ki, Azərbaycan ciddi dəyərlər yaradan bir ölkədir. Ancaq təəssüf ki, ona sahib dura bilmir. Niyə sahib dura bilmir? Niyə özünə yaraya bilmir? Özünə yaraya bilməmək nəyə gətirib çıxarır? Ayrı-ayrı iddialara. Ayrı-ayrı bölünmələrə. Və bu bizdə daha qabarıqdır, başqa xalqlarla müqayisədə. Bu da, görünür bizə xas çatışmayan xassədir ki, bu xassəni biz doğrudan da aradan qaldırmalıyıq, millət olaraq. Tayfa mənafeyini irəli sürmək, milli mənafeyi Tayfa mənafeyinə qurban vermək, millətin gələcəyini gözdə eləmək böyük qəsddir. Çox təəssüf ki, varidatsevərlik, vəzifəsevərlik, maddiyyətsevərlik, hakimiyyətsevərlik insanları elə bir vəziyyətə gətirib çıxarır ki, onlar bir-birinin əlindən yapışb həmin o tikəni qamarlamaq üçün, onu əldə eləmək üçün Tayfalara bölünürlər, qruplara bölünürlər. Bu gün Azərbaycanda təəssüf ki, bütün fəaliyyət əsasən Tayfaçılığa əsaslanır. Partiyalar hamısı Tayfaçılığa əsaslanır. Ata bununla bağlı yazırdı: "Bir də görürsən bir yerin adamları yığışdılar və müəyyən bir qrup əmələ gətirdilər, müəyyən bir birlik əmələ gətirdilər, hakimiyyəti qamarlamaq üçün başladılar özlərini xalqa qarşı qoymağa". Yəni Tayfaçılıq insanları böyük milli istəklərdən, milli düşüncələrdən ayırır. Bəli, Millətləşmə gərəkdir. Millətləşmə əslində Tayfaçılığın ölümü üzərində formalaşa bilər. Tayfaçılıqda milli-insani hisslər əsas deyil. Əgər milli-insani hisslər əsas olsaydı, onda partiyaya ehtiyac olmazdı. Çünki böyük məqsəd xalqdır, böyük məqsəd vətəndir, böyük məqsəd hakimiyyət deyil. Böyük məqsəd varidatçılıq deyil. Milli Şüurun tələbi ilə yanaşanda balaca məqsədlər böyük məqsədləri kölgədə qoymaz. Ancaq nə qədər ki, insanlar böyük məqsədlərə köklənmir, özlərini böyük məqsədlərə qurban vermir, burada balaca mənafeələr, balaca istəklər Milli Nizamı pozacaq.

İkinci məsələ, Etnikçiliklə mübarizə. Daha doğrusu, Etnik Bölücülüklə mübarizə. Bunu mətbuatda separatizm kimi də yazırlar. Etnik Bölücülüklə mübarizə nə deməkdir? Bilirsiniz ki, Azərbaycanda ayrı-ayrı etniklər var. Bu etnikləri həmişə Azərbaycanın bütövlüyünə qarşı qaldırmağa çalışıblar. Müəyyən məqamlarda nail olublar. Söz yox ki, Azərbaycanın özünün bir millət olaraq heç bir etniklə problemi olmayıb. Niyə olmayıb? Bax, bu bizim üçün xüsusi bir məsələdir. Bilirsiniz, Azərbaycan elə dərin mahiyyət kəsb eləyir, o qədər dəyərlər yaradan bir xalqdır ki, onun hansısa bir etniklə problemi ola bilməz. Rəqabəti ola bilməz. Bölə bilmədiyi ola bilməz. O kifayət qədər özünü dərin ifadə eləyə bilər. Onun özünün dərin yaradıcılığı var, dərin özünüifadəsi var. Onun başqaları ilə nə problemi ola bilər?! Problem Azərbaycana qarşı olan başqa Güclərin problemidir. Bəli, Azərbaycanın etniklərlə problemi yoxdur, həmin Güclərlə problemi var, daha doğrusu Güclərin Azərbaycanla problemi var. Lakin o Güclər problemi etniklərlə problem səviyyəsinə gətirib çıxarırlar. Və süni şəkildə sübut eləməyə çalışırlar ki, Azərbaycanın etniklərlə problemi var. Onlar bilirlər ki, Azərbaycan heç kimi assimilyasiya

eləməyib, heç kimin haqqını ayaqlamayıb. Heç kimə qarşı getməyib. Heç kimə qarşı getmədiyi bir halda necə ola bilər ki, hansısa etniklə bağlı onun ciddi problemi ortaya çıxsın. Burada başqa Qüvvələr, başqa Güclər elə bir dərindən tutalqaya tapa bilməyiblər. Ona görə xırda məsələləri gündəliyə gətirirlər. Onlar arasında düşmənçilik yaratmağa çalışırlar. Azərbaycanın hətta ermənilərlə düşmənçilik səviyyəsinə enməyə ehtiyacı yoxdur. Ermənilərlə Azərbaycanın problemini yenə də həmin Güclər ortaya gətirib. İndi Azərbaycan erməniyi öz Yurdundan qovmaq üçün həmin Güclərlə üz-üzə qalıb. Bu səbəbdən də Etnikçiliklə, Etnik Bölücülük mübarizəsinin əsasında o durur ki, Azərbaycan öz bütöv mahiyyətindən bir addım qırağa durmalı deyil. Azərbaycan özünün böyük milli məsələlərində güzəştə getməli deyil. Siyasi oyunlar xatirinə ciddi məsələlərdə güzəşt olmaz. Fikir verin, bizdə hakimiyyət tərəfindən Azərbaycançılıq ideologiyaya səviyyəsinə qaldırıldı – Dövlət ideologiyası səviyyəsinə. Lakin dövlət ideologiyası səviyyəsinə qaldırılan Azərbaycançılıq türkçülük mahiyyəti ilə qəti uyğun deyil. Ancaq İrançılıq elə farsçılıq deməkdir. Farsçılıq bərabərdir İrançılıq. Ata deyirdi ki, Güney Azərbaycanın əsas mübarizəsindən biri farsçılıqla mübarizədir. Orda əsas üç amili götürür. İslamla mübarizə, İrançılıqla – Farsçılıqla mübarizə, Qərbciliklə mübarizə. Güney Azərbaycanda Hərəkatın formalaşması üçün hər bir insanın ağılında bu amillər oturmalıdır. İrançılıq, İran xalqı, bu bir siyasi oyundur. Bu, sovet xalqı, amerika xalqı oyunlarının bir növüdür. Çünki İran farsdan ibarət deyil. İranda farsdan daha çox olan var. Bu türkdür. Burada başqa xalqlar var. Burada vəziyyət əslində etnik məsələdən qırağa çıxır. Azərbaycanda etniklər var, xalqlar yoxdur. Amma İranda, İran deyilən o bölgədə xalqlar var. Məhz xalqlar var. Və bu xalqların da xalqı haqları gündəliyə gəlməsin deyə, federasiya şəklində düşməsin deyə, parçalanmasın deyə həmin İrançılıq oyunu gündəliyə gəldi. Burada hər şey – din xüsusilə, mədəniyyət xüsusilə, ideoloji müəyyənliliklər hamısı farsçılıqdır. Azərbaycanda tamam əksinədir. Azərbaycanda etniklər xatirinə bizim başbilənlərimiz Azərbaycançılıq quraşdırırlar. Bu bir ekspansiyadır. SSRİ-dən gəlmə bir ekspansiyadır. Burada ağıl-zad işləmədi. Ağıl işləmədiyi üçün də Türkçülüyə zərbə dəydi. Türk dili ləğv olundu. Türkçülük aradan qaldırıldı. Mücərrəd Azərbaycançılıq yaradıldı. Hamı Azərbaycanlıdır. Burada yaşayan etniklərin hamısı Azərbaycanlıdır. Guya bununla Azərbaycanın bölünməsinin qarşısını alırlar. Əslində isə Azərbaycanın bölünməsinin əsası qoyulur, qarşısı alınmır. Çünki burada əsas etnos, əsas xalq danılır. Burada Azərbaycançılıq beynəlmillətçilikdir. Biz Azərbaycançılıq – Türkçülük Birliyi yaranmalıdır deyirik. Ancaq bunu İrançılıq – Farsçılıq Birliyi kimi düşünmürük. Nə İrançılıqdakı şovinist farsçılıq səviyyəsi olmalıdır, nə də Azərbaycan iqtidarının yaratdığı Azərbaycançılıq səviyyəsi. İrançılıqdan doğan farsçılıq qəti, ardıcıl şovinizmdir. Başqa xalqların inkarıdır, başqa mədəniyyətlərin inkarıdır. Çünki yenə deyirəm, orda xalqlar var, orda xırda etniklər azdır. Burada isə tamam fərqlidir. Burada dediyim kimi, Azərbaycançılıq mücərrəd hamıçılıqdır. Burada türkçülük-zad yoxdur. Lakin Azərbaycançılıq – Türkçülük birliyi yaranmalıdır. Azərbaycançılıq bizim mənəvi-ruhani müəyyənliliyimizi göstərir, Türkçülük etnik kimliyimizi müəyyən eləyir. Etnik mahiyyətimizi ifadə eləyir. Bax, bu məsələ var. Ona görə də Etnikçiliklə mübarizə, əslində etniklərin süni şəkildə qabardılmasına, Azərbaycan üçün federasiya təhlükəsini hazırlamalarına qarşı yönəlir. Bəri başdan milli müəyyənliliyi ortaya qoymaq lazımdır. Milli dəyərlərə yiyəlik eləmək lazımdır. Bizdə həmişə söz deyilir hadisədən sonra. Hadisə baş verəndən sonra. Amma hadisə baş verənə qədər sözü demək, önləmək lazımdır ki, o hadisə fəsadlar gətirməsin. Fəlakət baş verir, ondan sonra söz deyilir, təhlil edilir. Bax, bu cəhət çox xüsusidir, nəzərə alınmalıdır. Azərbaycanda böyük türk milləti, etnosu var. Türk millətinin dəyəri var, mahiyyətində bəşəri müəyyənliliyi var. Bütün etniklər Azərbaycanda türk millətinə söykənərək, türk milləti ilə vəhdətdə öz kimliyini qoruyub saxlaya bilər. O, humanizm tapa bilər, o, ədalət tapa bilər. Əks təqdirdə Azərbaycanda yaradılan pis hallar həm türkün özünə problemlər yaradır, həm də etniklərə. Bugünkü Azərbaycanı götürək, – bugünkü Azərbaycan hakimiyyətini, onun yürütdüyü siyasəti götürək, çox qeyri-müəyyəndir. Türkün özünə də fəlakətlər gətirir, etniklərə də. Heç kim burada dəyər tapa bilmir. Heç kim burada insani gedişat tapa bilmir. Heç bir bəşəri ahəng tapa bilmir.

Üçüncü bir məsələ, Dinçiliklə mübarizə. Bu məsələ Ocağın əsas xətti olduğuna görə, daha doğrusu mübarizəsinin əsas xətlərindən biri olduğuna görə diqqətli yanaşmaq lazımdır. Bu

məsələ haqqında biz kifayət qədər çox demişik, çox danışmışıq. Dinçiliklə mübarizə nə deməkdir? O deməkdir ki, dinçilik İnamçılıq deyil. Dinçilik cəfəngiyyata əsaslanır mahiyyətcə. Yalanlara əsaslanır və yalan əsasında başqa bir səviyyədə özgəçilik yaradır. Başqa bir səviyyədə imperializm yaradır. Milliliyi ləğv eləyir, inkar eləyir. Vətənciliyi ləğv eləyir, inkar eləyir. Mahiyyətcə bəşəriyyə qarşıdır. Bütün bunlar onun təməl prinsiplərindən görünür. Təməl prinsipləri nədir? I. Dünyanın Allah tərəfindən yaradılması ideyası. Allahın bənnalaşdırılması, əslində Mənanın bənnalaşdırılması. Adamabənzər bir qüvvəyə çevrilməsi. Fövqəltəbii, transendental bir hadisənin dünyanı idarə etməsi. Və dünyanın oyun-oyuncağa çevrilməsi. Dünyanın gözdən salınması. Dünyanın öz mahiyyətindən ayrılması. Bu, əsas prinsiplərdən birincisi. II. Fatalizm, yəni Qismətçilik. İnsanın aqibətinin proqramlaşdırılması. Hər şeyin onun alınına yazılması. İnsanın bəndələşməsi, yəni mahiyyətcə kölələşməsi. Kölə insan, özündən ayrılan insan, mənasına, mahiyyətinə yetməyən insan, mahiyyətini dərk eləməyən insan, əlbəttə, nə Vətən yarada bilər, nə də Millətləşə bilər. Bu dinin ikinci səhvidir. III. “O dünya” “bu dünya” ideyası, yəni iki dünya ideyası. İki dünya ideyasında da Axirət dünyası uydurulur. Guya Axirət dünyası hər şeydir, yaşadığımız bu dünya mənasızdır, oyun-oyuncaqdır, gec-tez ləğv olunacaq. Dünya gözdən salınır. Kosmopolitizmdir bu, beynəlmilətçilikdir bu. İnsanların içərisində istər-istəməz belə bir fikir əmələ gəlir: Əgər dünya oyun-oyuncaqdırsa, onda vətən nəyə lazımdır? Niyə vətən yaradım? Vətən üçün döyüşməyə də heç bir ehtiyac qalmır. Dövlət özü əhəmiyyətini itirir və dövlət özü şərsimvoluna çevrilir – Dinin həmin prinsipinə görə. Və nəticə etibarilə inamın aradan qaldırılması, inamın xülyələşməsi. Hər şeyin mifik bir vasitəyə çevrilməsi. Bu da, əlbəttə, dediyim kimi insan üçün heç bir gələcək vəd eləmir.

“Uluyurd”un sonrakı prinsiplərindən biri Özgəçiliklə mübarizədir. Bunun da əsas mahiyyəti Qərbçiliklə mübarizə, Rusçuluqla mübarizə və s. Biz Qərbçiliklə mübarizə deyəndə nə nəzərdə tuturuq? Bəlli gedişat var. Əslində biz Azərbaycan olaraq dünyanın heç bir xalqından təcrid olma bilmərik. Təcrid olaraq var olma bilmərik, təcrid olaraq yaşaya bilmərik. Lakin biz təcridə çağırırıq. Nədən təcridə çağırırıq? Beynəlxalq Birliklərdən, Beynəlxalq Güclərin yaratdığı dairələrdən, qəliblərdən, oyunlardan çıxmağa çağırırıq. Deyirik ora düşürsən, çıxma bilmərsən, çıxma bilməyəcəksən. Çünki səni ora salırlar ki, Vətən yarada bilməyəsən. Səni ora salırlar ki, millət olma bilməyəsən. Bu, dünya ağalığı siyasətidir. Qlobalçılıq dünyalaşmaq deyil, zorən Qərbəşdirməkdir. Dünyalaşmaq gözəl şeydir. Mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsiri var, bəhrələnmələr var. Xalqların bir-birinə ülvə, ruhani, müqəddəs təsiri var, vəhdəti var. Bu ayrı bir şeydir. Ancaq Qərbçilikdə bunların heç biri öz əksini tapmır. Dediyim kimi zorən dünyalaşdırmaq var burada. Hər kəsi bir xəttə gətirmək var. Qərbəşmək əslində anarxiyalaşmaqdır. Demokratiya bərabərdir anarxiya. Demokratiyada humanizm əsas deyil. Humanizm uğrunda mübarizə getmir. Əsas hüquq azadlığıdır. Burada insanın mənanı yaranması meyar götürülmür. İnsanı fiziki varlıq kimi götürürlər. Dövlətin qanunları, gücü, polisi, hərbişi onu fiziki fakt kimi qoruyur. Yəni müqəvvanın – özündən ayrılmış insanın hüququnu müdafiə eləmək bioloji bir yanaşmadır. Burada ruhani yanaşma yoxdur. Ona görə də ictimai həyatda anarxiya yaranır. Özbaşnalıq. İt yiyəsini tanımır. Hər şey həşirə bərabər olur. Bu səbəbdən də biz hesab eləyirik ki, oyunlarda girova çevrilmədən dünya xalqlarının qabaqcıl insanlarıyla, qabaqcıl qüvvələriylə əlaqə saxlamaq, onlarla əməkdaşlıq yaratmaq, onlarla ümumi mübarizədə həmrəy olmaq olar. Amma yenə deyirəm, özünəməxsus olmaq, oyunçuların torbasına düşməmək. Böyük Güclər sənə yurdunda ortaya çıxan qüvvə ilə o vaxt hesablaşır ki, bu qüvvə doğrudan da təsirə malikdir. Doğrudan da bunun say baxımından, güc baxımından, ideya baxımından böyük bir potensialı var.

Bu mənada biz qəti və ardıcıl şəkildə Qərbçiliklə mübarizənin tərəfdarıyıq. Qərbçilikdə heç bir humanizm yoxdur. Rusçuluq da eyni. Bu ondan da bəttər. Buna mən əlavə izah gətirməyəcəm. Və sonuncu, Azərbaycanın Bütövlüyü, Birliyi. Azərbaycan Bütöv deyilsə, Quzey Azərbaycanda dövlət yaradırsan, nə eləyirsən elə, bu, nisbi müstəqillikdir. Bu müstəqilliyin gələcəyinə bel bağlamaq olmaz. Azərbaycan Bütövləşməlidir. Azərbaycanın say baxımından, imkan baxımından, gələcəyi baxımdan əsas kütləsi əsarətdədir. Assimilyasiya edilir. Torpağının əsas kütləsi Yadlığın əsarətindədir. Azərbaycanın az bir hissəsində, dörd dəfə balaca bir hissəsində

olan müstəqillik böyük müstəqillik demək deyil. Bizim üçün dövlət göz bəbəyimiz kimi əzizdir, müstəqillik bizim üçün hava-sudur, ancaq müstəqillik müstəqilliyə bənzəməlidir. Yarımçıq, nisbi müstəqilliyi biz qəbul eləmirik. Azərbaycan Bütöv olmalıdır. Bütöv Azərbaycanda Asif Atanın Ruhani Dünyası təsdiq olunmalıdır.

Abil Ulusoy: Soylu bəy “Uluyurd”un prinsiplərindən bəhs elədi. Müəyyən əlavələr eləmək istəyirəm. Tayfaçılıq bizim milli birliyimizə qarşı yönəlmiş faciəvi bir hadisədir. Bunu aradan qaldırmaq üçün ardıcıl mübarizə aparmaq lazımdır. Tayfaçılığa qarşı mübarizə aparmağın əsas yolu onu doğuran, zəruri edən amilləri aradan qaldırmaqdır. Əgər biz özümüzmə məxsus olan milli dəyərləri yaxşı mənimsəsək, bizi birləşdirən milli keyfiyyətləri yaşatsaq əminəm ki, Tayfaçılıq mütləq şəkildə aradan qaldırılacaqdır. Artıq heç kim Tayfa düşüncəsiylə yaşamayacaq, milli düşüncəylə yaşamağa başlayacaq.

Azərbaycan müstəqil elan olunanda hər bir bölgənin adıyla bağlı xeyriyyə cəmiyyətləri, ictimai-siyasi təşkilatlar yaranmağa başladı. Hamısı Tayfaçılıq zəminində formalaşdı. O vaxtlar Ədliyyə Nazirliyində bir araşdırma apardım, gördüm ki, qeydiyyatdan keçən hər bir partiya bəlli bölgənin üzvlərindən təşkil olunur. Liderləri də həmin bölgədən olan adamlardır. Əgər Azərbaycanın siyasi yönünü müəyyənləşdirən Tayfa prinsipidirsə, bununla milli dövlət qurmaq olmaz. Qurulmuş dövlət Tayfa prinsipləri ilə idarə olunacaq. Təbii ki, belə dövlətin müstəqilliyi hər an təhdid altında olur. Hər an şübhə altında olur. Nəyə görə belə eləyirdilər? Aydınır ki, siyasi hakimiyyət iddiasında olan insanlar başqa çıxış yolu görmürdülər. Çox asan bir şeydir. “Mən filan bölgənin insanıyam və həmin bölgənin insanlarını ətrafıma toplayıram. Özümə bir sosial şəbəkə yaradıram. Sosial şəbəkə yaratmaq hesabına mən həmin bölgənin boşalmasına da şərait yarada bilərəm, yığaram mərkəzə”. Əsas məsələ hakimiyyət məsələsi olur. Siyasi iqtidarı əldə eləmək üçün Tayfaçılıq əsas rol oynayır. Axı hakimiyyətə gəlməyin başqa yolları da var. İkinci, etnik separatizmlə mübarizə. Azərbaycan müstəqil olmamışdan da burada separatizm artıq baş qaldırmışdı. Bu və ya digər şəkildə. Separatçıların liderləri bizə qonşu olan dövlətlərdən kifayət qədər yardımlar alırdılar, bu və ya digər şəkildə. Məqsəd nə idi? Məqsəd Azərbaycanı belə desək, “günahkar xalq” rolunda saxlamaq. Mən demirəm Azərbaycan dövlət müstəqilliyini itirəcəkdi, amma Azərbaycanı elə bir hala salmaq olardı ki, tam idarə olunan bir hala gələ bilərdi. İdarə olunan bir dövlətimiz olacaqdı. Əsas məqsəd də bundan ibarət idi. Təbii ki, separatizmlə məşğul olan əksər millətlərin nümayəndələri özləri də başa düşürdülər ki, bir şeyə nail ola bilməyəcəkdilər. Hətta bəlli bölgələrdə onları dəstəkləyən insanların sayı da kifayət qədər az idi. Ancaq bununla belə şirnikdirən qüvvələr onların vasitəsiylə Azərbaycana təzyiq eləmək istəyirdilər. Məsələn, Ləzgi Demokratik Partiyasının yaranması, kürdlərlə bağlı təşkilatın yaranması, tatlarla bağlı cəmiyyətin yaranması və s. Bu, artıq Azərbaycanın bölücülüyünə gətirən ciddi siqnallar idi. Azərbaycanda isə vəziyyətdən çıxış yolunu nədə görürdülər? Həmin dövrün idarəçiləri vəziyyətdən çıxış üçün süni şəkildə Azərbaycançılıq ideologiyası quraşdırdılar. Və bununla guya ayrı-ayrı millətlərin nümayəndələri susduruldu. Yəni siz də varsınız, biz də varıq. Birmənalı şəkildə türkə məxsus olan nələr varsa, hamısının üstündən xətt çəkilirdi. Sanki bu coğrafiyada türk yaşamır. O vaxt ictimai, siyasi təşkilatların görüşlərində liderlər özləri haqda danışdırlar. Biri deyirdi mən talışam. O biri, mən ləzgiyəm. Mən də deyirdim, mən türkməm. İnanın zalda oturanlar mənə elə baxırdılar ki, mən türkməm ifadəsini deyəndə, elə bil böyük suç işləmişəm. Sən bu məmləkətdə yaşayırsan, kürd olursan, talış olursan və dilə gətirirsən. Mən türk ola-ola, məmləkətə daha çox haqqım ola-ola türk olduğumu niyə dilimə gətirə bilmirəm? Nəyə görə utana-utana deməliyəm ki, mən Azərbaycanlıyam. O səviyyədə Azərbaycançılıq əslində Azərbaycana bir dövlət olaraq vurulmuş zərbə idi. Türkə məxsus olan dəyərlərin yaşamadığı bir məmləkətdə milli dövlətdən, milli dövlətçilikdən söhbət gedə bilməz. Azərbaycanı istəməyən qüvvələrin, dövlətlərin istədiyi bu idi – Azərbaycanın milli dövlətçiliyinə qarşı addımlar atılmalıdır. Mənim yadımdadır, təhsil haqqında qanunu qəbul edirdilər. Məsələ uzun müddət ortalıqda qaldı. Biz millət olaraq hansı dildə təhsil almalıyıq, təhsilimiz necə olacaqdır? Rusiya xarici İşlər Nazirinin tələsiydi ki, biz Azərbaycan Respublikasının ərazisində məktəblərin türk dilində olması ideyasını həyata keçirə bilmədik.

Belə müstəqil dövlət olmur axı. Sən necə müstəqilsən ki, özünün təhsililə bağlı müstəqil qərarını verə bilmirsən?! Görün biz nə qədər asılı bir vəziyyətdə yaşayırıq.

Başqa bir məsələ, **dinçiliklə mübarizə**. Soylu bəy bayaq dinçiliyin mənəvi zərərlərinə toxundu. Bu gün din və Azərbaycanda fəaliyyət göstərən çoxsaylı dini təriqətlər Azərbaycanı parçalamağa yönəliblər. İslam Azərbaycanın bütövləşməsinə qarşı əsas maneədir. Güney məsələsində, Güney Azərbaycanın müstəqil ola bilməməsində din əsas amillərdən biridir. Din artıq siyasi rol oynayır.

Qərbçiliklə mübarizə. Təbii ki, Qərbdə yaşayan insanlarla mübarizə eləmək istəmirik. Bizim, dünyada yaşayan insanlara qarşı insani mübarizəmiz var, bu ayrı. Qərb dövlətlərinin, Qərb siyasələrinin Azərbaycana qarşı atdığı addımlar qəbul olunmazdır. Azərbaycanda milli-mənəvi dəyərlər yönündə atılan istənilən addım Qərb tərəfindən təkpi ilə qarşılır. Bəzən bunu açıq şəkildə sezdirirlər, bəzən özlərinin irəli sürdüyü lahiyələr şəkildə. Azərbaycanın “açıq qapı siyasəti”nin nəticəsində Qərb institutları burada çox açıqca fəaliyyət göstərirlər. Qərbin bütün tələbləri Azərbaycanda həyata keçirilir. Və hesab eləyirlər ki, biz dünyalaşırıq, kürəşəlləşirik. Qərb təkə Azərbaycan deyil, dünyanın istənilən bölgəsində milli-mənəvi dəyərlərə söykənmək istəyən dövlətləri istəmir. Çünki öz milli-mənəvi dəyərləri ilə yaşayan xalq, milli-mənəvi dəyərləri əsasında xalqın qurduğu dövlət Qərbin ağalığ prinsiplərinə uyğun gəlmir. Ağalığ prinsiplərinə uyğun gəlməsi üçün onlar özlərinin milli-mənəvi dəyərlərindən uzaqlaşdırılmalıdır. Bunun üçün beynəlxalq təsisatlar var, beynəlxalq institutlar var. Dinlərarası barışıqla bağlı 60-cı illərin sonlarında Amerikada hazırlanmış bir lahiyə var. Mədəniyyətlərarası dialoqla bağlı yenə də Amerikada 70-ci illərdə hazırlanmış layihə var. Əslində dinlərarası barış xristian dinli güclərin ağalığının təsdiqi idi. Mədəniyyətlərarası barış əslində onların Azərbaycanda oturuşması deməkdir. Qərb bizim təqdim elədiyimiz nəyi götürür? Nəyi yaşadır? Heç nəyi yaşatmır. Biz isə Qərbə məxsus hər şeyi yaşadıırıq. Öz məqsədlərini addım-addım həyata keçirirlər. Soylu bəy bayaq vurğuladı ki, bəzən biz qapımızı bağlamalıyıq. Bəli, yeri gələndə çox bərk bağlamalıyıq. Bu, bizim ən böyük təminatımız, bu bölgədə ən böyük qarantımız olar. Çünki milli dövlətimiz olmasa, bizim istəyimizin heç biri həyata keçməyəcəkdir. Güvənc yerimiz olmayacaqdır. Həm ruhani, həm siyasi, həm iqtisadi, bütün anlamlarda biz istəklərimizi həyata keçirə bilməyəcəyik. Ona görə də Qərbçiliyə qarşı mübarizə aparmaq lazımdır. Mənə elə gəlir ki, “Uluyurd”la bağlı səsləndirdiyimiz fikirlər mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır. Azərbaycanı dinlərarası mübarizə poliqonuna çevirmək olmaz. Biz milli dövlətimizin qurulmasını istəyirik.

Mən bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Asif Ata “Uluyurd Hərəkatı gərəkdir” dedi. Onun əsas prinsiplərini ortaya qoydu. Asif Atanın ölümündən sonra onun ideyasını inkişaf etdirdik. “Uluyurd”un himni yarandı, əslində bütöv Azərbaycanın himni yarandı. Bütöv Azərbaycan üçün bayraq yarandı. Prinsiplər xeyli dərəcədə əsaslandırıldı. Bunlar gərəkli işlərdir.

Ağsın Ağkəmərlisi: Mən sizin söhbətlərə qatılıram. Doğrudan da bu gün Tayfaçılıq bizim üçün çox ağır bir bələdir. Çünki iqtidarda olan Tayfa o biri Tayfanı özünə düşmən yetirir. Sabah, birisi gün bunun acı fəsadları ortaya çıxa, üzücü məqamları ortaya gələ bilər. Şübhəsiz, böyük bir xalqın danılmasına görə ki, hakimiyyət uğrunda mübarizə Tayfaçılığa əsaslanır. Etnik kimliyimizi ortya qoya bilməməyimizdəndir ki, dövlətçiliyi təhdid edən dinin saqqallıları ölkəni bürüyüb. Bu siyasi bir forma kimidir. Şalvarının balağını qısa göstərmək özü bir formadır. Bu ənənəvi bir istək deyil, bizim dövlətimizə, dövlətçiliyimizə qarşıdır. Birbaşa milli kimliyimizə savaşı elan eləməkdir. Bunları düşünmək lazımdır. Bu gün “Uluyurd” beyinlərə yeni dəyişikliklər gətirməlidir. Biz milli ideologiyamızı gündəmə gətirməsək, öz düşüncəmizi ortaya qoymasaq, şübhəsiz ki, ərazi bütövlüyünü ortaya gətirə bilməyəcəyik. Ərazi bütövlüyümüzü ortaya gətirə bilməyəndə mədəniyyətimizə də sahib çıxa bilməyəcəyik. Biz bu gün hər cəhətdən hədələyirik. Eyni halda mədəniyyətimizlə, eyni halda ərazimizlə. Bu günlərdə hansısa saytlardan birində oxudum, Urmiyə radiosunda belə bir fikir yayımlanıb ki, Urmiyə “Kürdüstan” şəhərlərindən biridir. Millətin etirazından sonra düzəliş verilib ki, səhv gedib. Ancaq mənə bu təsadüfi səhv deyil. Qəsdən irəli sürülən bir məsələdir. Və bu məsələdə gələcəyin böyük bir faciəsinə yol açıla

bilər. Gələcək üçün olan bir çox faciələrin təməli bu şəkildə qoyula bilər. Eyni halda məsələn, Güneydəki bölgələrimiz – Xoy, Salmas, Çaldıran, Urmiya kürdlərin ərazisi kimi göstərilir, xəritədə verilir. Bu da gələcəyə hazırlanmış bir plandır. Ona görədir ki, beyinlərdə “Ulu yurdçuluq”la bağlı dəyişikliklərin təməli qoyulmasa, milli varlığımızı tapa bilməyəcəyik, xalqımıza sahib çıxma bilməyəcəyik.

Abil Ulusoy: Ağşın bəy adını çəkdi, Urmiya ətrafında gedən söhbətlərlə bağlı bir məsələni diqqətə çatdırım. Bu yaxınlarda Urmiya təyyarə (uçaq) reysi açılır Türkiyədən. Bu reys bizim üçün də işləyə bilər, kürdlər üçün də. Güneyli soydaşlarımız bundan səmərəli istifadə etməlidirlər. Türkiyəylə olan əlaqələr genişlənməlidir. Artıq bunun özü xırda hadisə deyil. Türkiyədə mənə elə gəlir, ayrı-ayrı gözlər Urmiyada yaranan təhlükəni görürlər. Türkiyəylə olan münasibətlər hökmən yaxşılaşdırılmalıdır. Türkiyənin Güney Azərbaycana olan mövqeyi, münasibəti dəyişdirilməlidir. Bunun başqa çıxış yolu yoxdur.

Ağşın Ağkəmərlisi: Belə fikirləşirəm ki, Türkiyənin özündə böyük bir dəyişiklik olmalıdır. Mən elə-belə vurğulamadım ərazi məsələsini. Ərazi məsələsi bu gün regionda ən aktual məsələlərdən biridir. Bu gün İrandakı hakimiyyət təkcə bizim dilimizə qarşı savaşa aparmır. Məktəblərin olmamağı bir yana. Bu gün bizim bütün ictimai-iqtisadi varlığımız əsarətdədir. Təbii sərvətlərimizin talanması bir yana, İran dövləti məsələn, Urmiya Gölünü qəsdən qurutmağa çalışır. Urmiya Gölünün qurudulması regionda şübhəsiz ki, böyük fəlakətlər yaradacaq. Millət məcburiyyət qarşısında oradan köç etdirmək, fars bölgələrində xalqımız üçün müəyyən güzəştli kreditləri verməklə köç etməyə vadar etməklə millətimizi assimilya etməyə məqsədi daşıyır. Əgər “Ulu yurd” tələblərini həyata keçirə bilməsək, mən inanıram ki, gələcəkdə böyük faciələrlə üzləşəcəyik. Yəni bunun zərurətini düşmən tərəf bizə dəfələrlə anladır. Ayılmaq vaxtıdır.

Soylu Atalı: Mən bu fikirlə qəti razıyam ki, Türkiyənin özündə köklü dəyişikliklər getməlidir. Bu gün biz, indiki Türkiyə rəsmiyyəti, hakimiyyəti, iqtidarı tərəfindən Güney üçün, istərsə bütövlükdə Azərbaycan üçün uğurlu bir addım görmürük. Ona görə biz süni şəkildə onunla doğmalaşsaq da, effekt verməyəcək. Yəni biz doğmalaşırıq, o öz yadlığında qalır. Asif Ata deyir ki, “Azərbaycanla döyüşməyinin Azərbaycan sevgisinə inanmıram. Azərbaycanın bugününü döyməyinin Azərbaycan sevgisinə inanmıram”. Bu gün biz Azərbaycandan nələrsə uma bilmirik – Azərbaycanın indiki səviyyəsindən. Ona görə dəyişikliklər istəyirik. Biz öz Azərbaycanımızı qurmaq istəyirik. Ancaq bizdən asılı olmayan məsələlər var. Bu gün biz nə qədər həyacanlansaq da, bir ziyalı olaraq, bir vətəndaş olaraq, bir insan olaraq nə qədər həyacan keçirsək, narahat olsaq da, bizim istəyimizdən asılı olmayaraq həmin o qovmlar, deportasiyalar, qaçqın-köçkün, didərgin səviyyəsinə salmalar hamısı var və onu biz bu gün həll etməyib bilmirik. Güneylə bağlı da yenə təəssüf ki, bizdən asılı olmayan məsələlər var. Elə proseslər gedir ki (sürətli gedir ha), o proseslərin bu gün qarşısını ala bilmirik. Bu gün biz “Ulu yurd” barədə nə qədər ucadan desək də, xalq bunu qısa zamanda götürməyəcək. Zaman lazım olacaq ki, xalqın içində “bağbanlıq” işi getsin. Ona verilsin bu ideya. Bununla belə dünyada nə baş verirsə versin, Atanın prinsipial devizi kimi mən bunu deyirəm, Azərbaycanda nə baş verirsə versin, İranda nə baş verirsə versin, “Ulu yurd Hərəkatı” yaranmalıdır. Bunu biz addım-addım həyata keçirməliyik. Biz bu işin dalınca getməliyik. Biz ideya dalınca yeriyən insanlar yetirməliyik. Biz burada dərin, ciddi məsələlərə toxunuruq. Bundan sonrakı işimiz odur ki, bu qapıdan çıxandan sonra, dediyimiz sözün arxasınca gedirik. Yəni burada dediyimiz sözü gedib başqa yerdə də deyirik. Başqa ünvanlara gedirik, orda deyirik, burada deyirik, yayırıq ədəbiyyatı-filan. Yəni dediyimizin arxasınca gedirik! Addım atırıq, iş görürük. Bax, biz onda öz vicdanımız qarşısında əzilməyəcəyik. Demirəm ki, yüyürək, ahəstə gedək, amma gedək. Sonra əlavə olaraq xatırlatmaq istəyirəm. Biz Asif Atanın “Ulu yurd” ideyası ilə bağlı prinsipləri konseptual olaraq işləmişik. Hazır işlər var əlimizdə. Hətta müəyyən təkmilləşdirmələrlə, mütəxəssis fikirlərini, rəylərini dinləməklə o konsepsiyayı götürüb əməlli-başlı bugünün özündə tətbiq etməyə mümkündür. Bugünün özündə birbaşa tətbiq etməyə fəal şəkildə Hərəkata başlamaq olar...

Maarifçilik işi o deyil ki, elə bir dəfə təməl ideyaları dedin, qurtardı. Bu iş bir mövzuya sığmır. Bir görüşə də sığmır, bir söhbətə də sığmır bunlar. Çox işlər görülməlidir.

Abil Ulusoy: “Uluyurdçuluq” köklü mübarizədir. Bunun özünün böyük anlamı var. Dünyada gedən prosesləri biz idarə eləmirik. Dünyada gedən prosesləri biz sürətləndirib, azaltmırıq. O proseslər gedir bizdən kənarda. Başqaları da mübarizə aparırlar. Təbiidir ki, İran istəməyəcəkdir Bütöv Azərbaycan olsun. Qərb də istəməyəcəkdir ki, Bütöv Azərbaycan olsun. Bu onların istəyidir. Bizim istəyimiz Bütöv Azərbaycan qurmaqdır – bu prinsiplər əsasında. 50 milyondan artıq Azərbaycanlının ağına bu çatmalıdır. Soylu bəy düz deyir, burdan çıxıb gedəndən sonra işimiz davam eləməli, gördüyümüz hər bir iş təsir yaratmalıdır.

Ulusumuz var olsun! Uluyurdumuz var olsun!

Ağşın Ağkəmərlı: Bilirsiniz ki, mən bu gün yol üstəyəm. Deyə bilərəm ki, mən Yurduma böyük bir zövqlə gedirəm. Burda deyilən istəklərimizi Güneyə daşıyacam və ordaki soydaşlarımızla paylaşacam. Əminəm ki, bu görüşlərimizin birini Güneydə keçirəcəyik. Bu gün biz tariximizdən səhifələr açdıq, tariximizdən dərslər ortaya çıxardıq. Bizi danışdıran dərd və Sevgidir. Biz o dərslərimizlə, sevgilərimizlə vəhdətdəyik. Mən inanıram ki, Gələcək qurulacaq. Çünki önümüzə Asif Atanın ideyası var, Asif Atanın məfkurəsi var, Asif Atanın düşüncəsi var. Sadəcə biz bunu qəbul etməyə və həyata keçirməyə hazır olaq. Fərsəti əldən verməyək.

Soylu Atalı: Biz istənilən bir mövzumuzu dilə gətirəndə təbiidir ki, ayrı-ayrı məqamlar ola bilər. Hansısa ölçüdə baxanda qaneedicilərə olmaya bilər. Yaxud hansısa cəhəti ilə yanlış görünə bilər. Hətta ola bilər ki, müəyyən detallarda yanlışlar olsun. Ancaq ümumi prinsip, ümumi yön, ümumi hal yanlış deyil. Çox ciddi olaraq araşdırmaq lazımdır. Çox ciddi olaraq öyrənmək lazımdır. Bu düşüncələr, bu deyilişlər təsadüfi deyil. Bunlar yaşantılardır, axtarışlardır, bunlar tapıntılardır. Bu axtarışların, bu tapıntıların arxasında Asif Ata durur. Asif Ata bəlli bir Qüdrətdir. O öz gücüylə, qüdrətiylə, ideyalarıyla bəllidir. Ona görə də mən üzümü insanlarıma tuturam ki, söhbətlərdə bugünün halına uyğun olmayan məqamlar tapıb dərhal yanlış axtarmasınlar. Əksinə, araşdırınlar, təhlil eləsinlər. Biz oyun oynaya bilmərik. Elə şeylər var, düşünərlər ki, biz çılpaq deyirik. Qaradan o yana rəng yoxdur axı. Biz nəyi çılpaq deyirik, gəlin görək? Biz Qərbçilik deyəndə Qərbdə yaşayan heç bir xalqın əslinə-nəcəbətinə söymürük. Heç birinin milli kimliyinə toxunmuruk. Heç birinin bəşəri haqlarına toxunmuruk. Heç birinin gələcəyinə kölgə salmırıq. Biz yaranan eybəcərlikləri açıq ifşa edirik. Biz öz içimizdəki halla da döyüşürük axı. Yəni bu cəhətdən heç nə emosional deyil. Biz nəyisə ehtiraslı deyə bilərik. O bizim içimizin yanğısından, ağrısından irəli gəlir. Amma fikrimizdə, düşüncəmizdə çox qətiyik. Düşüncələrimizdə emosiya yoxdur, hissə qapılmırıq. Düşüncələrdə biz idrakla gedirik. Fikir vermək lazımdır. Dünya bu gün siyasət bazarıdır. Heç bir məsələyə humanizm nöqtəyindən nəzərdən yanaşmır. Bazarlıq eləyir hər şeylə. Bu gün biz də, Azərbaycan olaraq öz problemlərimizi axtaranda, öz ağrılarımızı düşünəndə, yaşayanda durub bazarlıq eləyə bilmərik. Dünyanın siyasi bazarına girə bilmərik. Biz girsək uduzacağıq. Ora girirsənsə deməli satdıq nəyinsə var. Biz ora daxil olmamış güzəştlər edirik, qurbanlar veririk. Vətənin bir hissəsini güzəşt eləyirik, mübarizənin müəyyən cəhətlərini qurban veririk. Nəticə etibarilə biz elə ancaq şüarlar səsləndirməli oluruq, bir xalq olaraq. Hissə qapılmalar bunlardır. Biz, bir daha vurğulayıram ki, hadisələrin dalınca sürünmək istəmirik, biz hadisələri, – hansı fəsadlar bizi təqib edirsə, onları görürük. Onların acı nəticələri ortaya çıxandan sonra danışmağa nə var ki?! Bəri başdan, önləyici danışmaq lazımdır. Harayı bəri başdan salmaq lazımdır. Bəri başdan çəkmək lazımdır bu harayı. Bəli, dünya güclərinin yaratdığı bazara biz girə bilmərik. Ya da o dərəcədə güclü olmalısan ki, satılmayasan, satmayasan. Bax, bu önəmli bir məsələdir. Biz o məsələlərə sərhəd çəkirik. Asif Atanın prinsipləriylə, baxışıyla, ağılımla. Sevgimizlə, narahatlıqlarımızla sərhəd çəkirik. İnsanlarımızı bu yöndə düşünməyə çağırırıq. Bizim çağırışlarımıza məhəl qoyularsa, hesab eləyirəm ki, “Uluyurdçuluq” yönündən, Asif Ata prinsipləri yönündən maarifçiliyin yeni mərhələləri başlaya bilər. O, bizdən yaxşı mənada qırağa

çıxa bilər. Maarifçilik Milli Azadlıq Hərəkətinin birinci mərhələsidir. O, ümumazərbaycan səviyyəsini əhatə etməlidir, – hər bir insanın yanılmayan, doğru olan qatqılarıyla. Bax, biz buna çağırırıq. Və bugünkü söhbətimizi bu çağırışımızla, bu sevgimizlə də başa vururuq.

Yükümüzdən Böyük Fərəhimiz yoxdur!

(Biz yük insanlarıyıq. Yük altındayıq).

Atamız var olsun!

Çiçək Ayı, 33-il. Atakənd.

(aprel, 2011)